

ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Περιοδική έκδοση ιστορικών σπουδών

ΔΕΛΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΝΙΚΟ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ

Λίλα Θεοδόση ~ Γιώργος Παπαπέτρου ~ Άντεια Φραντζή ~ Μάρθα Καρπόζηλου ~ Βασίλης Γραμματικός ~ Πόπη Πολέμη ~ Κωνσταντίνος Α. Δημάδης ~ Γιάννης Παπαθεοδώρου ~ Σταύρος Ζουμπουλάκης ~ Άννασασία Μυλωνοπούλου

ΣΟΦΙΑ ΛΑΪΟΥ Έμποριο και πίστη στην Κωνσταντινούπολη του 18ου αιώνα ■ **ΑΝΤΩΝΗΣ Α. ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ** Σύροι πρόσφυγες στην Ελλάδα του 1860 ■ **ΝΤΙΝΑ ΜΟΥΣΤΑΝΗ** Η συγκρότηση μιάς νέας πόλης: ο Βόλος τό 1885 ■ **ΛΕΝΑ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ** Η πρόσληψη της «νέγρικης» τέχνης στην Ελλάδα ■ **ΔΕΣΠΟΝΑ ΙΩΣΗΦ** Βία και ενσώματοι άνδρισμοί στη Μεσόγειο της ύστερης ρωμαϊκής περιόδου ■ **ΑΝΔΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΛΕΤΗ** Επιτελέσεις του άνδρισμού στο Βιβλίο του Αύλικου του Μπαλτασάρε Καστιλιόνε ■ **ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ** Πασχάλης Πασχίδης, Σκέψεις για τον άνεπίσημο δημόσιο λόγο περί ιστορικού παρελθόντος στο διαδίκτυο ~ Γεράσιμος Μέριανος, Οί περιπέτειες του Βυζαντίου στο διαδίκτυο ~ Δημήτρης Δημητρόπουλος, Από την Ιστορία στην πολιτική, μέσω ΜΜΕ ■ **ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ** Κώστας Μπαρούτας, Η απογραφή των αντικειμένων του Haller von Hallerstein ■ **ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΣ** Γιώτα Μήνη ~ Χριστίνα Άγριαντώνη

σιάζει και ή πανεπιστημιακή παρουσία του φθίνει. Μολονότι δέν έθιξα τό ζήτημα τής πρόσληψης του Βυζαντίου μέσα από έλληνοφωνα αποτελέσματα αναζήτησης, ώστε νά υπάρξει ένα μέτρο σύγκρισης, αυτό δέν σημαίνει ότι οι άγγλόφωνες περιπτώσεις δέν άφορούν τό ελληνικό κοινό, και ιδιαίτερα τίς νεότερες ήλικίες, μέ τήν αύξημένη επίδραση πού μπορεί νά άσκήσει επάνω τους ή μουσική, ό κινηματογράφος, ή τηλεόραση και τά κόμικς, όλα στή διάθεσή τους πλέον μέσω του διαδικτύου, ενός χώρου χωρίς στεγανά.

Γεράσιμος Μέρμανος

Από τήν ιστορία στήν πολιτική, μέσω ΜΜΕ:

ένα καλό κάγαθό δρομολόγιο;

Στίς 7 Νοεμβρίου 2012 ό εκπρόσωπος τύπου κοινοβουλευτικού τότε κόμματος έκανε στά μέσα μαζικής ενημέρωσης τήν ακόλουθη δήλωση-σχόλιο για πολυνομοσχέδιο πού είχε κατατεθεί τότε προς ψήφιση στή Βουλή: «Στήν διαδικασία ψήφισης του πολυνομοσχεδίου, δυστυχώς, εμπλέκονται μέ άγωνία οι “Βαυαροί χωροφυλάκοι”, διακρίνονται για τό πάθος τους οι “γενίτσαροι”, άφθονοι οι “Νενέκοι” και γίνονται “γιουρούσια” για νά υπάρξουν “προσκυνημένοι” στήν ψηφοφορία... Τό πνεύμα του ’21, όμως, άπουσιάζει...»¹.

Η δήλωση αυτή, πού έτυχε τής δέουσας άναπαραγωγής στο διαδίκτυο, εικονογραφεί νομίζω γλαφυρά, τό θέμα πού κάπως δύσκαμπτα προσπαθεί νά θέσει ό τίτλος του κειμένου αυτού: ή ιστορία, μέ όχημα τά μέσα μαζικής ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης, χρησιμοποιείται από πολιτικούς, πολιτολογούντες ή έπιθυμούντες νά κάνουν τήν όποια πολιτικού χαρακτήρα παρέμβαση ή ιστορία άποτελεί δηλαδή εύκολο και χρήσιμο καταφύγιο για ποικίλου χαρακτήρα παρεμβάσεις στον δημόσιο λόγο. Δέν νομίζω ότι ή πρακτική αυτή άποτελεί καινούργιο φαινόμενο· ή έντύπωσή μου όμως είναι ότι ή σφοδρή οικονομική κρίση πού ταλανίζει τήν Ελλάδα τά τελευταία χρόνια, τό επέτεινε και έδειξε ότι ή χρήση τής ιστορίας στα έντυπα και ήλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης μπορεί νά άποτελέσει ένα πρόσφορο, ένα βολικό εργαλείο παρέμβασης στα σημερινά πολιτικά διακυβεύματα. Πρόκειται έπομένως για εργαλειική χρήση τής ιστορίας στήν τρέχουσα πολιτική, πού εκδηλώνεται κυρίως μέ δύο τρόπους, μέσω των λέξεων και των εικόνων.

Λέξεις, όροι, ιστορικά φορτισμένοι πού είχαν άποκτήσει νόημα στα συμ-

1. Δήλωση του πρώην βουλευτή του ΛΑΟΣ Κωνσταντίνου Άιβαλιώτη (τελευταία προσπέλαση 15/5/2016 από <http://www.palo.gr/politikh-nea/genitsaroi-nenekoi-gioyroysia-vayaroi-xwrofylakoi/6041357/> και http://skeftomasteellhnika.blogspot.gr/2012/11/blog-post_4886.html).

φραζόμενα άλλων εποχών επανέρχονται και εντάσσονται ή μάλλον προτάσσονται στη σημερινή συζήτηση. Στο παράδειγμα της δήλωσης του κομματικού εκπροσώπου που μνημονεύτηκε προηγουμένως, ο τελευταίος αποδίδει τούς χαρακτηρισμούς: «Βαυαροί χωροφυλάκοι», «γενίτσαροι», «νενέκοι», «γιουρούσια», «προσκυνημένοι», σέ πρόσωπα και συμβάντα του σήμερα, προκειμένου να καταλήξει στη διαπίστωση ότι δέν κατοικεί πλέον στο Έλληνικό Κοινοβούλιο τό επαναστατικό πνεύμα του 1821.

Αυτή ή αναζήτηση πολεμοφοδίων από τό παρελθόν για τόν άγώνα του σήμερα, ή επανάχρηση δηλαδή όρων και λέξεων ιστορικά φορτισμένων και προσδιορισμένων, γίνεται για νά χρωματιστούν κατάλληλα οί σύγχρονες καταστάσεις ή νά αναδειχθούν επίμερους πλευρές τους. Για νά ύπηρετηθεί ό σύγχρονος πολιτικός στόχος, μιά συνήθης μέθοδος που εφαρμόζεται είναι ή αναχρονιστική χρήση λέξεων πασιγνωστων, ευρέως κατανοητών και εύκολα αναγνωρίσιμων, οί όποτες έχουν ταυτιστεί μέ συγκεκριμένες περιόδους και συμβάντα της ιστορίας. Τό κέντρισμα αυτό της μνήμης επιδιώκει νά κινητοποιήσει τό συλλογικό θυμικό του σήμερα. Για παράδειγμα, οί ιστορικά προσδιορισμένοι όροι: «χούντα», «κατοχή», «δικτατορία», στη διάρκεια της πρόσφατης κρίσης επανέρχονταν συχνά στό λεκτικό όπλοστάσιο του λεγόμενου αντιμνημονιακού στρατοπέδου, προκειμένου νά χαρακτηριστεί τό ύπάρχον πολιτικό καθεστώς, παρά τό προφανές λογικό και ιστορικό λάθος που περιέχουν. Ή στόχευση και έδω προφανής: μέσω της ενεργοποίησης αντανακλαστικών της ιστορικής μνήμης, ή έξυπνηρέτηση ενός τωρινού πολιτικού στόχου.

Ανάλογοι είναι και οί χαρακτηρισμοί ομάδων προσώπων που είχαν ταυτιστεί μέ συγκεκριμένες περιόδους: οί γενίτσαροι της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας, οί «προσκυνημένοι» στον Ίμπραήμ της επαναστατημένης Πελοποννήσου, οί δοσίλογοι της Κατοχής επανέρχονται στό προσκήνιο για νά «ντύσουν» σύγχρονους πρωταγωνιστές της πολιτικής ζωής. Παρόμοια λειτουργεί και ή ανάσχυση από την πινακοθήκη της ιστορίας προσώπων που έμοιαζαν ίσως νά έχουν ξεχαστεί. Έτσι, ό νορβηγός Βίντκουν Κουΐσλιγκ, ό πελοποννήσιος όπλαρχηγός Δημήτριος Νενέκος ή ό πολιτικός Ήλίας Τσιριμώκος έκαναν νέα καριέρα, ταυτιζόμενοι μέ πρόσωπα της τρέχουσας επικαιρότητας. Τό Γουδή παύει νά είναι μιά γειτονιά της Αθήνας, όπως ήταν τά τελευταία χρόνια, και επανακάμπει στην επικαιρότητα ως τοπόσημο. Όχι όμως ως ό τόπος του στρατιωτικού κινήματος του 1909, αλλά ως ό τόπος έκτέλεσης, τόν Νοέμβριο του 1922, των έξι προσώπων που θεωρήθηκαν υπεύθυνα για τή Μικρασιατική καταστροφή, ως άπειλή δηλαδή θανατικής ποινής για τούς υπαίτιους εθνικής καταστροφής.

Έπικοινωνιακά επιτελεία των κομμάτων, πολιτικοί –ιδιαίτερα όσοι πυκνά-συχνά εμφανίζονται στα τηλεοπτικά στούντιο-, άρθρογράφοι των έφημερίδων και bloggers άρέσκονται ιδιαίτερα σέ αυτή την προβολή του παρελθόντος στη σκηνή του σήμερα. Είναι άμφίβολο άν έχει άποτιμηθεί ή λειτουργι-

κότητα και ή αποτελεσματικότητα της πρακτικής αυτής. Θα αναφερθώ σε μία ένδειξη που προκύπτει από ένα ελάχιστο και απολύτως ύπονομευμένο δείγμα, αποτελούμενο από επτά μεταπτυχιακούς φοιτητές Ιστορίας. Σε αυτούς προτάθηκαν οι λέξεις: Χούντα, Κατοχή, γενίτσαροι, δοσίλογοι, προσκυνημένοι, Γουδή, Βάρκιζα, Κουϊσλινγκ, Νενέκος, Τσιριμώκος. Κατόπιν τους ζητήθηκε σε διάστημα ενός-δύο λεπτών να αποδώσουν με λίγες λέξεις το νόημα των όρων αυτών ή να σημειώσουν τις πρώτες παραστάσεις που τους ανακαλούν. Το αποτέλεσμα είναι ότι κανείς από τους παραπάνω μεταπτυχιακούς φοιτητές ιστορίας δεν αναφέρθηκε στη νέα νοηματοδότηση των λέξεων που έχει προβληθεί τα τελευταία χρόνια. Για παράδειγμα κανείς δεν έγραψε ότι Χούντα είναι το καθεστώς που επέβαλε ή τρόικα στην Ελλάδα. Αντίθετα μάλιστα, ένας εκ των ερωτώμενων, εκείνος με τις πιο αναλυτικές απαντήσεις, στάθηκε κριτικά στη χρήση (για παράδειγμα στη λέξη Κατοχή έγραψε: «Η περίοδος 41-44. Σύγχυση όσον αφορά την κατάσταση ξένης κατοχής με τη σημερινή. Σκόπιμη διαστρέβλωση του όρου: Έχουμε Κατοχή της Μέροζελ»). Ενδιαφέρον είναι επίσης το γεγονός ότι τα επίθετα Κουϊσλινγκ, Νενέκος και Τσιριμώκος, σε τέσσερις από τους επτά μεταπτυχιακούς ιστορίας, δεν ανακάλεσαν κάτι από τις γνώσεις τους. Το στοιχείο αυτό είναι χρήσιμο, όχι τόσο για τις γνώσεις των νέων ιστορικών, όσο για την αποτελεσματικότητα των επικοινωνιολόγων της πολιτικής, αφού το μήνυμα που θέλουν να περάσουν με τη χρήση των χαρακτηρισμών αυτών μοιάζει να μην έχει ακροατήριο ούτε μεταξύ των κατά τεκμήριο ειδικότερων.

Γενικότερα όμως, ή πρακτική αυτή του αναχρονισμού, ενώ μοιάζει να αναδεικνύει την ιστορία ως χρήσιμο εργαλείο για το σήμερα, στην πραγματικότητα προκαλεί διαστρεβλώσεις. Η άκριτη επανάχρηση των όρων λειτουργεί καταστροφικά για την ιστορική μνήμη, οδηγεί σε ένα είδος νοητικού μιθριδατισμού. Για παράδειγμα, ή ακατάσχετη εξαπόλυση του χαρακτηρισμού «χούντα», σε κάθε τί αυταρχικό ή απλά μη άρεστό, στρογγυλεύει τις γωνίες· έντελει απαλύνει την αντίθεση και την αποστροφή απέναντι στην αρχική έννοια της λέξης, δηλαδή σε μία ομάδα στρατιωτικών που έχει καταλύσει τη δημοκρατία και έχει αρπάξει πραξικοπηματικά την εξουσία. Με παρόμοιο τρόπο, ή ετικέτα «φασιστικός», ή όποια στά φοιτητικά άμφιθέατρα και στίς πολιτικοποιημένες παρέες νέων των πρώτων χρόνων της Μεταπολίτευσης, προσαπτόταν με ευκολία σε συμπεριφορές και πράξεις, όδηγησε σε φθορά, σε ακύρωση της όξυτητας του όρου, παράπλευρες συνέπειες της όποίας είναι νομίζω όρατές μέχρι σήμερα.

Η εικόνα είναι ένα δεύτερο πεδίο εργαλειώτικης χρήσης της ιστορίας. Η φωτογραφία, τό σχέδιο, τό σκίτσο ιστορικών προσώπων –και σε μικρότερο βαθμό τό βίντεο– έχουν χρησιμοποιηθεί ευρύτατα για να επενδυθούν, να στηριχθούν και να αποκτήσουν ιστορικό βάθος σύγχρονες πολιτικές απόψεις. Τό διαδίκτυο είναι πραγματικά μία δεξαμενή ανάλογων χρήσεων προσωπικοτήτων του νεότερου έλληνισμού. Ο Θ. Κολοκοτρώνης, ό Ι. Καποδίστριας, ό Ε. Βενι-

ζέλος, ο Α. Βελουχιώτης είναι από τα πιο δημοφιλή πρόσωπα, των οποίων οι φιγούρες χρησιμοποιούνται ως φόντο στην αρχική σελίδα ποικιλώνυμων sites και blogs, που επιχειρούν να άρθρώσουν πολιτικό λόγο².

Ένα μόνο παράδειγμα. Πέραν του διαδικτύου – αλλά έντοτους μέσω αυτού– ο Χριστόδουλος Ξηρός κατά τη διάρκεια της απόδρασής του από τις φυλακές άπηύθνε, στις 20 Ιανουαρίου 2014, τηλεοπτικό διάγγελμα στον ελληνικό λαό, προκειμένου να κηρύξει νέο άντάρτικο. Σέ αυτό χάρισε στο κοινό μία από τις πιο χαρακτηριστικές –και πιο χονδροειδείς– κατά βούληση χρήσεις ιστορικών προσωπικοτήτων. Ο Ξηρός έκφωνει τό μανιφέστο του, ενώ τόν τοίχο πίσω του κοσμούν οι μορφές των: Τσέ Γκεβάρα, Άρη Βελουχιώτη, Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και Γεώργιου Καραϊσκάκη³. Η προσπάθεια του Ξηρού να άλιεύσει προπάτορες των έργων του σέ μία εϋρεία βεντάλια προσώπων, που έκκινεί από τό 1821 και μέσω της Άντίστασης καταλήγει στή Λατινική Άμερική, είναι προφανής· ή σκοπιμότητα της χρήσης προσώπων-σύμβολων όμως είναι κατά τή γνώμη μου κοινή σέ όσους άκολουθούν τήν πρακτική αυτή. Σέ κάθε περίπτωση τά ιστορικά πρόσωπα που επιλέγονται νά αναρτηθούν σέ κάποιον ύλικό ή ηλεκτρονικό τοίχο, παρουσιάζονται ως πηγή έμπνευσης, σηματοδοτούν δεσμούς συνέχειας, «σφραγίζουν» μέ τή μορφή τους, τά λεγόμενα εκείνων που έχουν προβεί στήν άνάρτηση.

Η διαδικασία αυτή κατασκευής δεσμών μέ τό παρελθόν –ή άκριβέστερα τό επιλεγμένο τμήμα εκείνο του παρελθόντος που θεωρείται ένδοξο– είναι, νομίζω, γνωστή και επαναλαμβανόμενη κυρίως σέ περιόδους κρίσεων. Ένα γνωστό παράδειγμα είναι ή συστηματική προσπάθεια που γίνεται στόν έντυπο λόγο, στις εφημερίδες και τις προκηρύξεις του ΕΑΜ, του ΕΛΑΣ και της ΕΠΟΝ, ώστε νά ταυτιστεί ό άγώνας που δίνουν μέ τόν έθνικοαπελευθερωτικό άγώνα του 1821⁴. Μιά μικρή αλλά σημαντική διαφορά: καταρχήν οι άναλογίες ήταν ύπαρκτες ή τουλάχιστον πιο άπτες και προφανείς· κατά δεύτερον ή προσπάθεια των άντιστασιακών οργάνωσης της Κατοχής άφορούσε κυρίως τήν προβολή θετικών προτύπων, τήν κατασκευή νημάτων συνέχειας του ένός έθνικοαπελευθερωτικού άγώνα μέ τόν άλλον.

2. Βλ. ένδεικτικά τις αρχικές σελίδες ιστότοπων όπως: <http://ioannis-kapodistrias.blogspot.gr/> <http://hellas-orthodoxy.blogspot.gr/> (τελευταία προσπέλαση 10/7/2015).

3. Τό video άναρτήθηκε αρχικά στό Indymedia και άναπαράχθηκε σέ ποικίλους ιστότοπους <https://athens.indymedia.org/post/1512022/>, <https://vimeo.com/84623678>, <http://www.mixanitouxronou.gr/tileoptiko-diangelma-ke-manifesto-apo-ton-christodolo-xiro/> (τελευταία προσπέλαση 12/7/2015).

4. Βλ. ένδεικτικά γιά τήν περίπτωση του Θ. Κολοκοτρώνη, Δ. Δημητρόπουλος, «Ο “Γέρος του Μοριά”: Κτίζοντας μία πατρική φιγούρα του έθνους», στόν τόμο: «*Η ματιά των άλλων*». Προσλήψεις προσώπων που σφράγισαν τρεις αιώνες (18ος-20ός αϊ.), Έπιμέλεια: Κατερίνα Δέδε, Δ. Δημητρόπουλος, Άθήνα 2012, σ. 83-84.

Ἡ, μέσω τῶν Μέσων Μαζικῆς Ἐπικοινωνίας, ἀναφορά σέ λέξεις καί εἰκόνες πού ἔχουν ἔντονη ἱστορική φόρτιση ἀποτελεῖ λοιπόν συνήθη ὁδὸ μεταφορᾶς τῆς ἱστορίας στήν πολιτική. Συχνές εἶναι ἐπίσης οἱ παρεμβάσεις γιά θέματα ἱστορίας, μέσω ἀρθρογραφίας ἢ ἐπιφυλλιδιογραφίας, μέ πολιτική στόχευση. Κατά πρῶτο λόγο τά ζητήματα πού ἔχουν βασανίσει τή χώρα γιά δεκαετίες καί ἀφοροῦν θέματα πού ἔχουν ἄμεσα πολιτικές καί οικονομικές ἐπιπτώσεις, ὅπως γιά παράδειγμα τό Μακεδονικό, τό κατοχικό δάνειο, οἱ γερμανικές ἀποζημιώσεις ἢ καί θέματα ὅπως ἡ γενοκτονία τῶν Ποντίων καί τῶν Ἑβραίων.

Τό πλῆθος τῶν σχετικῶν κειμένων πού δημοσιεύονται συχνά πυκνά στά ἔντυπα καί ἠλεκτρονικά ΜΜΕ εἶναι τεράστιο. Θά σταθῶ μέ συντομία σέ ἕνα παράδειγμα, πολιτικῆς, κατά τή γνώμη μου, παρέμβασης μέσω τῆς ἱστορίας· σέ ἕνα μικρό ἄρθρο πού ἔγραψε, στήν ἐπέτειο τῆς 25ης Μαρτίου 2014, ὁ Νίκος Δήμου στό protagon.gr μέ τίτλο: «Πότε θά διδαχθοῦν τά παιδιά τήν ἀλήθεια γιά τό '21;»⁵.

Τό ἄρθρο εἶχε φανερό πολιτική στόχευση, ἄλλωστε δημοσιεύτηκε τίς ἡμέρες πού εἶχε φουντώσει ἡ συζήτηση γιά τήν ἐμφάνιση τοῦ νέου τότε κόμματος τοῦ Σταύρου Θεοδωράκη, τοῦ «Ποταμιοῦ», στήν πρώτη γραμμὴ τοῦ ὁποίου μετεἶχε τότε ὁ Ν. Δήμου. Ἐτυχε εὐρύτατης δημοσιότητας, ἀντιπαραθέσεων καί διαξιφισμῶν στόν ἔντυπο καί ἠλεκτρονικό τύπο καί στά μέσα κοινωνικῆς δικτύωσης, ἐνῶ δημοσίως θεώρησαν ὅτι ὄφειλαν νά τοποθετηθοῦν ἐναντίον τοῦ συγγραφέα καί φορεῖς ἢ πρόσωπα μέ ἐπίσημες, θεσμικές ιδιότητες, ὅπως ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος⁶, καί ὁ τότε ὑφυπουργός Παιδείας Κωνσταντῖνος Γκιουλέκας⁷.

Στό κείμενό του ὁ συγγραφέας ὑποστήριξε ὅτι ἀποκαλύπτει τά ἀληθινά συμβάντα τοῦ '21, τά ὅποια, ἂν τά ἔγραφε τό σχολικό βιβλίο, θά καιγόταν στήν πυρά. Ἀνάμεσα σέ αὐτές τίς «ἀλήθειες» διαβάζουμε:

– ὅτι «ἡ ἐπανάσταση ξεκίνησε ἀπό φιλήσυχους ἀστούς ἐμπόρους πού ζοῦσαν ἔξω ἀπό τήν Ἑλλάδα»,

– ὅτι «ἀπέτυχε ὀλοκληρωτικά ἐπειδή οἱ Ἑλληνες πολεμοῦσαν περισσότερο μεταξὺ τους, παρά μέ τούς Τούρκους»,

5. Κείμενο τοῦ Νίκου Δήμου μέ τίτλο «Πότε θά διδαχθοῦν τά παιδιά τήν ἀλήθεια γιά τό 21» (<http://www.protagon.gr/?i=protagon.el.ellada&id=32728> τελευταία προσπέλαση 10/7/2015). Λίγο ἀργότερα, στίς 15 Ἀπριλίου 2014, τίς παραμονές τοῦ Πάσχα, σέ κείμενό του σχολίαζε εἰρωνικά τήν ὑποδοχή τοῦ Ἁγίου Φωτός ἀπό τά Ἱεροσόλυμα μέ τιμές ἀρχηγῶ κράτους, βλ. Ν. Δήμου «Ἀντικληρικισμός καί ἀντικομμουνισμός» <http://www.protagon.gr/?i=protagon.el.society&id=33252> (τελευταία προσπέλαση 10/7/2015).

6. http://www.ecclesia.gr/epikairota/main_epikairota_next.asp?id=718 (τελευταία προσπέλαση 13/7/2015).

7. http://www.star.gr/Pages/Politiki.aspx?art=220608&artTitle=antidraseis_kai_scholia_gia_to_arthro_tou_nikou_dimou_gia_tin_epanastasi_tou_1821 (τελευταία προσπέλαση 10/7/2015).

- ότι «μετά την είσβολή του Ίμπραήμ δέν είχε μείνει ούτε μία επαναστατική έστία»,
- ότι ο κλήρος στράφηκε κατά της Έπανάστασης,
- ότι οι Έλληνες πραγματοποίησαν σφαγές στην Τριπολιτσά και ο Κολοκοτρώνης επέτρεψε την έθνοκάθαρση.

Τά παραπάνω, μεϊγμα κατά τή γνώμη μου αντιεθνικιστικῶν και αντικληρικαλικῶν απόψεων πού άπαντοῦν στον δημόσιο λόγο, συνοδεύονται από παραθέματα των Κωστή Παπαγεώργη και Γιάννη Σκαριμπα.

Η έπιλογή από τον Δήμου των τελευταίων δύο συγγραφέων –πού είναι εξαιρετικά δημοφιλείς αλλά άναπαράγουν παρωχημένες και συντηρητικές «προοδευτικές» άποψεις, οί όποίες πόρρω απέχουν από τίς σημερινές προσεγγίσεις τής ακαδημαϊκής ιστοριογραφίας– δέν είναι τυχαία. Ο ίδιος επανέρχεται και σε έπόμενο άρθρο του, όπου καταγράφει τή βιβλιογραφία, στην όποία στήριξε τό γραπτό του. Σύμφωνα λοιπόν με τήν άνάρτησή του, ή βιβλιογραφία του περιλάμβανε τά ακόλουθα⁸:

«Η Ίστορία του Νέου Έλληνισμού 1770-2000» από πολλούς ιστορικούς υπό τήν έπιπτεία του Βασ. Παναγιωτόπουλου, σε 10 τόμους, έκδ. Έλληνικά Γράμματα, 2003 (Έκει και έκτενης βιβλιογραφία).

«Ίστορία του Έλληνικού Έθνους» – Έκδοτική Άθηνων, τόμος ΙΒ, 1975 (άναφέρονται όλα, αλλά έθνοπρεπώς ...μακιγιαρισμένα).

Νίκος Γ. Σβορώνος, «Έπισκόπηση τής νεοελληνικής ιστορίας», μετάφραση Αϊκατερίνη Άσδραχά, έκδόσεις Θεμέλιο, 1999

Τρία βιβλία του Κωστή Παπαγιώργη: «Έμμανουήλ Ξάνθος: Ο Φιλικός» Καστανιώτης, 2005. «Τά καπάκια: Βαρνακιώτης, Καραϊσκάκης, Άνδρουτσος» Καστανιώτης, 2003.

«Κανέλλος Δεληγιάννης» Καστανιώτης, 2002.

Γιάννη Σκαριμπα: «Τό 21 και ή Άλήθεια» Κείμενα, 1971.

Έχω υπόψη μου και τίς ιστορίες Βακαλόπουλου, Κολιόπουλου, Βουρνά, Richard Clogg, Hobsbawm.

Γιά τή στάση τής εκκλησίας πριν τήν Έπανάσταση Πασχάλη Κιτρομηλίδη: «Έλληνικός Διαφωτισμός», ΜΙΕΤ.

Άπομνημονεύματα άγωνιστών, κυρίως του Φωτάκου.

Οί τίτλοι πού παραθέτει –όπου περιλαμβάνονται κυρίως γενικής ύλης ελληνικές ιστοριογραφίες, άνάμεικτες κυρίως με εύπώλητα βιβλία για τήν Έπανάσταση– άποτελοῦν καλό μέτρο τής άναιμικής άπήχησης και έλλιπούς έπικοινωνίας των προσεγγίσεων τής σύγχρονης ιστοριογραφίας, με διανοούμενους του προφίλ του Ν. Δήμου, οί όποιοι χαιρουν μεγάλης άναγνωρισιμότητας και έχουν έντονη παρουσία στον δημόσιο λόγο.

8. Άναπαράγεται ή βιβλιογραφία όπως άναρτήθηκε στο: [http://www.protagon.gr/?i=pro-
tagon.el.history&id=32819](http://www.protagon.gr/?i=pro-
tagon.el.history&id=32819) (τελευταία προσπέλαση 12/7/2015).

Ἐν ὅμως ὁ Ν. Δήμιου εἶναι «φιλοευρωπαϊός» καί «μνημονιακός», καί στήν ἀντίπερα ὄχθη, ἐκείνην τῶν «ἀντιμνημονιακῶν», ἐπικρατεῖ παρόμοια κατάσταση.

Καί πάλι ἓνα μικρό παράδειγμα. Ὁ ἀντιμνημονιακός χῶρος υἱοθέτησε μέ θέρημη, ἰδίως μέσω τῶν μέσων κοινωνικῆς δικτύωσης, δύο τραγούδια. Πρόκειται γιά δημοφιλεῖς πρόσφατες ἐπιτυχίες τοῦ Βασίλη Παπακωνσταντίνου. Τό πρῶτο εἶναι ἓνα τραγούδι πού προέρχεται ἀπό τήν ταινία «Οἱ Ἰππεῖς τῆς Πύλου» (2011) τοῦ Νίκου Καλογερόπουλου, ὁ ὁποῖος ὑπογράφει τή μουσική καί τούς στίχους. Φέρει τόν τίτλο «Ἔτσι μοῦ εἶπαν νά σᾶς τά πῶ», εἶναι ὅμως γνωστό ὡς ὁ «Καραϊσκάκης» ἢ «Ὅταν γυρίσω θά τούς γαμήσω», φράση πού ἀποτελεῖ ἓναν ἀπό τούς στίχους του⁹.

Ἡ δημοτικότητα τοῦ τραγουδιοῦ ὑπῆρξε μεγάλη. Ἐκτοξεύτηκε μάλιστα, ὅταν τίς παραμονές τῆς ἐπετείου τῆς 25ης Μαρτίου 2013, ἡ ἐφημερίδα *Πρῶτο Θέμα* δημοσίευσε τήν πληροφορία ὅτι ἀπαγορεύτηκε ἀπό τό Ἐθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης¹⁰. Οἱ νεφελώδεις στίχοι τοῦ τραγουδιοῦ ὑποτίθεται ἀποδίδουν διαλόγους τοῦ Γ. Καραϊσκάκη μέ ἄλλους ὄπλαρχηγούς στά χρόνια τῆς Ἐπανάστασης. Ἄξιο παρατήρησης ὅμως εἶναι ὅτι ἀφοροῦν τά περίφημα «καπάκια», δηλαδή συμφωνίες πού ἐξακολουθοῦσαν νά συνάπτουν ἐν μέσω Ἐπανάστασης ὀρισμένοι ἀρματολοί, κυρίως τῆς Ρούμελης, μέ τίς ὀθωμανικές ἀρχές, προκειμένου νά διατηρήσουν πρόσβαση στά ἀρματολίκια τους. Ἐντούτοις στήν βαριά ὀμίχλη τοῦ δημόσιου λόγου, οἱ στίχοι αὐτοῖ θεωρήθηκαν ἱκανοί νά ἀποτελέσουν ἀντιστασιακό ὕμνο¹¹.

Τό δεύτερο τραγούδι εἶναι τό ἐπιλεγόμενο «Τραγούδι τῆς Πλατείας», τό ὁποῖο τραγουδήθηκε ἐπίσης μέ ἐνθουσιασμό καί διανεμήθηκε σέ cd ἀπό τήν ἐφ. *Ἐλευθεροτυπία*¹². Ὁ Β. Παπακωνσταντίνου σημειώνει γιά τή δημιουργία του: «Αὐτούς τούς στίχους μοῦ τούς ἔδωσε σέ ἓνα ἀπόκομμα ἕνας φίλος μου-γιατζής. Τόν εὐχαριστῶ! Οἱ φωνές τῆς πλατείας μοῦ ἔδωσαν τήν ἔμπνευση νά βάλω τήν μελωδία. Τό ἀφιερῶνω λοιπόν στήν περηφάνια τῶν ἐξεγερμένων παι-

9. Μιά ἐκτέλεση τοῦ τραγουδιοῦ μέ 2,5 περίπου ἑκατομμύρια «κατεβάσματα» στό: <https://www.youtube.com/watch?v=r6UvXnOO1u4> (τελευταία προσπέλαση 12/7/2015)

10. ἐφ. *Πρῶτο Θέμα*, 23 Μαρτίου 2013, σ. 56-57 καί περιληπτικά στόν ἰστότοπο τῆς ἐφημερίδας <http://www.protothema.gr/culture/music/article/266159/akoyste-to-tragoydi-gia-to-1821-rov-apagoreyse-to-radiothleortiko/> Τό κομμάτι τοῦ κειμένου πού ἐπιλέχτηκε νά μπεῖ στόν ἰστότοπο καί περιέχει τμήμα τῆς συνέντευξης τοῦ Ν. Καλογερόπουλου ἀναπαρήχθη κατόπιν στό blogs μέ σχολιασμό ἀπό τούς κατόχους τους καί ἀπό τούς ἀναγνώστες.

11. Ἀναλυτικά γιά τό τραγούδι αὐτό βλ. Δ. Δημητρόπουλος, «Ὅταν ὁ Καραϊσκάκης πολεμοῦσε τήν τρόικα», στόν τόμο: *Ἀναπάντεχες ἀφηγήσεις τοῦ παρελθόντος. Ἀπό τόν Ροβεσπιέρο ἕως τόν Ράιχενμπαχ εἶναι, καμιά φορά, ἓνα γαῖδοῦρι δρόμος*, Ἀθήνα, ἔκδ. Νῆσος/ΟΜΙΚ, 2015, σ. 129-139.

12. Βλ. βιντεοσκοπημένη ζωντανή ἐκτέλεση τοῦ τραγουδιοῦ σέ συναυλία, ἡ ὁποία ἀναρτήθηκε στόν ἰστότοπο «Τό στέκι τῶν φίλων τοῦ Βασίλη Παπακωνσταντίνου» στίς 14 Ἰουλίου 2011 <http://www.youtube.com/watch?v=JchOlscPqDg> (τελευταία πρόσβαση 8/7/2015).

διών τῆς πλατείας». Τό τραγούδι συνοδεύεται ἀπό τό σχόλιο ὅτι οἱ στίχοι εἶναι ποίημα τοῦ Γεώργιου Σουρή, ὁ ὁποῖος τό ἔγραψε κατά τή χρεοκοπία τοῦ 1893, ἐπί πρωθυπουργίας Χαρίλαου Τρικούπη.

Τό σχῆμα εἶναι ἐξαιρετικά βολικό: ἕνας ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ ἀνακαλύπτει ἕνα παλαιό ποίημα –σεπτό κειμήλιο τῆς ἱστορίας– ἐμπνευσμένο ἀπό μιὰ προηγούμενη χρεοκοπία τῆς καθημαγμένης ἀπό τούς ξένους χώρας, καί τό παραδίδει στόν βάρδο τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἐμπνεόμενος ἀπό τήν ἐξεγερμένη νεολαία τό μετατρέπει σέ ὕμνο τῆς. Ἡ ἱστορία μοιάζει νά ἐπιτελεῖ τόν ρόλο τῆς: ἐξοπλίζει μέ τά ἀστείρευτα ὄπλα τῆς τό παρόν, τροφοδοτεῖ μέ ἰδέες καί παραδείγματα τόν σύγχρονο ἄνθρωπο. Εἶναι ὁμως ἔτσι; Μιά πιό προσεκτική ἀνάγνωση τῶν στίχων τοῦ τραγουδιοῦ θά ἔδειχνε ὅτι τό ἔδαφος τοῦ ἀφηγήματος εἶναι σαθρό.

–Στίχοι τοῦ Γ. Σουρή –καί αὐτοῖ ἐλαφρῶς παραλλαγμένοι– ἀπαντοῦν μόνο στίς τρεῖς πρῶτες στροφές τοῦ τραγουδιοῦ, ἐνῶ στίς ὑπόλοιπες ἔχουν ἐνσωματωθεῖ μεταγενέστερα στιχάκια ἀπό ἐπιθεωρήσεις τῆς Μεταπολίτευσης, πού χρονολογοῦνται ἀπό τή δεκαετία τοῦ 1980.

–Ὁ Σουρῆς ἔγραψε τούς στίχους τόν Φεβρουάριο 1880, δεκαετία χρόνια δηλαδή πρὶν τήν πτώχευση τοῦ 1893¹³.

–Τό διάσημο ρεφρέν τοῦ τραγουδιοῦ: «ὦ Ἑλλάς ἠρώων χώρα / τί γαιδάρους βγάξεις τώρα», ἀποτελεῖ σύγχρονη παραλλαγή παροιμιώδους δίστιχου, ἀγνώστου δημιουργοῦ, τό ὁποῖο ἐντοπίζεται σέ διάφορες πηγές τοῦ 19ου αἰώνα, μέ παλαιότερη δημοσίευση, τό 1834, στό γερμανικό λαογραφικό περιοδικό *Das Ausland*, μέ τόν τύπο: «Μωρ' Ἀθήνα πρώτη χώρα / τί γαιδάρους τρέφεις τώρα;»¹⁴.

Τά ρεάλια ὁμως, τά πραγματολογικά δηλαδή στοιχεῖα, δέν ἔχουν καμία σημασία γιά τή χρήση τῶν στίχων καί τοῦ τραγουδιοῦ. Τήν ὥρα τῆς ἀγωνιστικῆς ἔξαψης ἄλλωστε ἡ χρηστική ἀξία ἐνός κειμένου ἢ ἐνός καλλιτεχνήματος λογικό καί ἀναμενόμενο εἶναι νά μήν συνοδοιπορεῖ μέ τήν ἀξιόπιστη, ἀκριβή ἀπόδοση τοῦ περιεχομένου του. Ἐντούτοις ἡ ἔξαψη κάποτε καταλαγιάζει. Ἐδῶ, ἡ κοινότητα τῶν ἱστορικῶν, νομίζω, ἔχει σημαντική εὐθύνη. Τόσο ἐκεῖνοι πού ἀμφισβητοῦν ἢ πού ἐπιδιώκουν νά ἀνατρέψουν ἐδραιωμένους μύθους στήν ἱστορία ὅσο καί ἐκεῖνοι πού τούς τροφοδοτοῦν στά μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης διατηροῦν ἐλάχιστη ἐπικοινωνία μέ τά παραδεδομένα καί τίς ἀπόψεις πού διακινοῦνται στό χῶρο τῆς ἐπιστημονικῆς ἱστορικῆς παραγωγῆς. Οἱ ἱστορικοί ἔχουν ἐπομένως ὑποχρέωση νά ἀναζητήσουν τούς κατάλληλους ἐκείνους τρόπους πού θά ἐπιτρέψουν οἱ κατακτήσεις τῆς νά διακινηθοῦν στόν δημόσιο λόγο καί νά γίνουν κοινό κτῆμα ὄλων.

Δημήτρης Δημητρόπουλος

13. Γ. Σουρῆς, *Ποήματα*, τ. Α', Ἀθήνα 1882, σ. 136-139, ποίημα μέ τίτλο «Ποῖός εἶδε».

14. Τό θέμα ἔχει διεξοδικά ἀναλύσει ὁ Νίκος Σαραντάκος στό blog του «Οἱ λέξεις ἔχουν τή δική τους ἱστορία» <http://sarantakos.wordpress.com/2014/04/24/spyridion/> (τελευταία πρόσβαση 18/5/2016).